

RUCH SPOŁECZNY III RP

Narodowy Instytut Wolności
Centralny Rejestr Organizacji Pozarządowych

Ośrodek **Karta**

Warszawa, 30 października
2020. Marsz w ramach protestu
przeciwko zaostrzeniu
prawa aborcyjnego

FOT. JERZY DUDEK / FORUM

RUCH SPOŁECZNY

Polska dowiodła, że ma charakter obywatelski. W ciągu swych 35 lat III Rzeczpospolita objawiła wprawdzie różne oblicza, ale szczególnie w ostatnich trzech jak gdyby cofnęła się do własnych dobrych źródeł, wracając do Solidarności w jej pierwotnym znaczeniu. Masowa pomoc Ukraińcom po napaści Rosji, stanowczy oddolny bunt przeciw niszczeniu demokracji, zbiorowe wystąpienia wobec nacjonalistycznej demagogii, mobilizacja w następstwie powodzi – ruch obronny ładu–pokoju–wolności stanowiło społeczeństwo i razem z organizacjami pomocowymi, i strażniczymi.

Kraj przeszedł daleką drogę. Obywatele zduszeni w Peerelu, konformistyczni w latach 60./70., od 1976 roku zaczęli zyskiwać swoją oddolną reprezentację. Zaakcentowanie przez KOR *samoobrony społecznej*, jako elementu nowej nazwy, wskazało cel – spełniony zbiorowo w Sierpniu 80. Ruch Solidarności był wyjątkiem w krajach bloku sowieckiego, a też okazał się zapowiedzią jego kresu. Właśnie tutaj nastąpiła potężna mobilizacja antysystemowa, która nie wyrastała jedynie z formacji dysydenckiej. Stała się alternatywą, adekwatnie nazywana *opozycją demokratyczną*. Wyrosły z niej Komitet Obywatelski parł do zmian, nieprzygotowany do rządzenia, ale wzmacniany przez projekty tworzone w podziemiu: edukacyjne, gospodarcze, z czasem też polityczne.

W latach 90. państwo odblokowało energię społeczną – zdjęta została z obywateli systemowa rama, nie narzucono innej. Reguły demokracji, przy słabości ekonomicznej i niestabilności sceny politycznej, zakorzeniały się stopniowo, natomiast wolność wyboru drogi i działania nastąpiła od razu. I choć sama Solidarność już w 1990 roku straciła swój ogólnospołeczny wymiar, stając się roszczeniowym związkiem zawodowym, przekreślającym w praktyce uniwersalny znak solidarycy – obok rósł wywiedziony zeń ruch, niosący już inne symbole.

W połowie pierwszej dekady XXI wieku narastać zaczęła w Polsce polaryzacja polityczna, a w jej następstwie – społeczna, społeczeństwo było coraz mocniej dzielone przez coraz brutalniejszą walkę partyjną. Polaryzacja jest odwrotnością Solidarności – gdy pierwsza narasta, staje się całkowitym zaprzeczeniem drugiej. Ilościowo wzrastający III sektor (z czasem liczba organizacji pozarządowych przekroczyła 100 tysięcy) mógł być jedynie tłem życia publicznego, niejako zakładnikiem władzy – lecz tak się nie stało. Istnieje społeczeństwo obywatelskie, które nie jest prostą sumą elektoratów wyborczych; trwa pozarządowa obrona wartości wspólnych, mimo że polaryzacja dzisiaj nie słabnie.

Konferencja Narodowego Instytutu Wolności – 5–6 listopada 2024 – odbywa się w Warszawie w momencie, który skłania do podsumowań i zapowiedzi. Ta polska niepodległość, 35-letnia, wyrosła z aktywności solidarnościowej, stanowiona przez Komitet Obywatelski, broniona przez ruch „rozumiejący wolność” – stała się inspiracją i nadzieją Europy, dominowanej przez nacjonalistyczny populizm. Instytut Wolności ma szansę niejako scalać dorobek obywatelskiego społeczeństwa i wyprowadzać z niego postulaty na przyszłość. KARTA, mająca doświadczenie w dokumentowaniu III sektora, deklaruje gotowość dalszej pracy nad historią całego ruchu.

W czasach wojny, migracji, rozchwiania komunikacji społecznej, ruch pozarządowy może stać się tym mocniejszą bazą ładu publicznego, mentalnego powrotu do Solidarności (bez cudzysłowu). Obecna Ministra społeczeństwa obywatelskiego twierdzi, że to będzie najważniejszy resort Rządu. Niechby tak się stało.

Zbigniew Gluza,
prezes Fundacji Ośrodka KARTA

35 lat demokracji w Polsce to niezwykła okazja, żeby przyjrzeć się procesowi budowy i sytuacji społeczeństwa obywatelskiego. Przygotowana wspólnie z Ośrodkiem KARTA broszura ma być przyczynkiem do dyskusji o najnowszej historii sektora i próbą naszkicowania kluczowych wydarzeń dla jego rozwoju.

Mając za sobą prawie dwadzieścia lat pracy w organizacjach pozarządowych, jestem wdzięczny liderom i liderkom, którzy inspirowali mnie i moje pokolenie do działań społecznych i realnie zmieniali nasz kraj. Liderki i liderzy obecni dziś na debacie konferencji, działania WOŚP, ruchy feministyczne, ekologiczne, prawnoczwolnicze, federacje działające w interesie III Sektora i wiele innych sprawiły, że III Sektor rozwijał się w Polsce i miał wpływ na losy naszego kraju. Pomimo że kieruję Instytutem, którego misja skupia się w dużej części na przyznawaniu grantów na działania i rozwój organizacji pozarządowych, wiem, iż kwestie finansów nie są dziś jedynym wyzwaniem III Sektora. Poniżej wskazuję obszary, które dziś uważam za jedno z najważniejszych.

Partnerskie traktowanie i transparentność w dialogu z decydentami. Nowym otwarciem w relacjach rządu z III Sektorem staje się prawdziwie partnerski dialog i transparentność. Pierwszy rok upłynął na pracach koncepcyjnych, a dziś nowa Ministra ds. Społeczeństwa Obywatelskiego Adriana Porowska zapowiada przekucie tej pracy na konkretne rozwiązania. Nowe rozwiązania prawne potrzebne są, aby odciążać organizacje z biurokracji i pozwolić łatwiej rozwijać skrzydła.

Sukcesja. Po latach działania wiele organizacji mierzy się z kwestiami sukcesji. Są takie, którym niełatwo oddać stery w ręce nowych liderów i lidererek, i takie, które nie mogą znaleźć następców. Potrzebujemy świeżych pomysłów, odpowiedzialnych i odważnych ludzi z misją i wizją do działania i zaufania do nich. To zadanie z jednej strony samego III Sektora, ale z drugiej systemowej pracy nad postrzeganiem działań społecznych i edukacji.

POZarządowość i stabilność działań. Stale musimy odpowiadać sobie na pytanie, „czy organizacje, które nie są w stanie podjąć

żadnych działań bez środków publicznych, są naprawdę pozarządowe?”. Potrzeba rozwiązań na rzecz stabilizacji organizacji i uniezależnienia ich od grantów.

Odbudowanie wspólnoty. W silnie spolaryzowanym społeczeństwie potrzebujemy działań na tę rzecz. To zadanie, które powierzył premier w *exposé* ministrze ds. społeczeństwa obywatelskiego, musimy podjąć wspólnie. Symbolicznie i praktycznie konferencja doroczna NIW w 2024 roku rozpoczęła się od moderowanych dialogów aktywistów i aktywistek o różnych od siebie poglądach.

Rozwój filantropii. Publiczne pieniądze nigdy nie wystarczą i nie powinny wystarczyć na finansowanie działań organizacji pozarządowych. Przed nami duże wyzwanie budowania kultury pomagania, zarówno tej indywidualnej, jak i biznesu. Potrzeba rozwiązań prawnych, ale przede wszystkim wzajemnego zrozumienia i współpracy międzysektorowej.

Wolontariat i aktywizm. Pracujemy wspólnie z III Sektorem nad zmianami w programach wsparcia wolontariatu i działaniach, które będą go promowały. To wyzwanie nie tylko dla instytucji publicznych i ngo, ale także każdego i każdej z nas z osobna, aby pomaganie stało się czymś naturalnym.

Patrząc w przyszłość, codziennie inspirujemy się doświadczeniami ostatnich lat i aktywnością obywatelską lat PRL i wcześniejszych. Traktuję przygotowane przez KARTĘ kalendarium jako początek tworzenia pełnej bazy wydarzeń i procesów, do których każde z nas może zgłosić kolejne – zapraszam do tego serdecznie. Zapraszam do udziału w sesjach podczas Konferencji NIW-CRSO 2024 i zapoznania się z jej rezultatami. Zachęcam też do składania ofert w konkursach dotacyjnych i udziału w naszych wydarzeniach.

—
Michał Braun,
dyrektor Narodowego Instytutu Wolności
– Centrum Rozwoju Społeczeństwa
Obywatelskiego

**Narodowy Instytut Wolności –
Centrum Rozwoju Społeczeństwa
Obywatelskiego to agencja
wykonawcza odpowiedzialna
za wspieranie społeczeństwa
obywatelskiego, działalności pożytku
publicznego i wolontariatu. Służymy
organizacjom pozarządowym,
kierując do nich programy wsparcia
merytorycznego i finansowego.**

Wspieramy organizacje pozarządowe, dostosowując nasze działania do ich potrzeb oraz uwarunkowań zmieniających się wyzwań III sektora. NIW to zarówno grantowe programy horyzontalne, kierowane do ogółu organizacji pozarządowych na działania (NOWEFIO) i budowę potencjału ngo (PROO). Instytut prowadzi także szereg programów tematycznych, takich jak Fundusz Młodzieżowy, Poradniczy, Uniwersytetów Ludowych, Rozwoju Harcerstwa i Skautingu oraz Rzemiosła.

Stawiamy na transparentne i sprawiedliwe zasady tak, by nasze rozwiązania były dostępne dla jak największej liczby środowisk pozarządowych,

niezależnie od ich potencjału czy zasobów. Wierzymy, że właśnie te działania przyczynią się do budowy silnego i stabilnego społeczeństwa obywatelskiego w Polsce.

NIW-CRSO to nowoczesna instytucja, która realizuje cele społeczne według najwyższych standardów zarządzania. Jesteśmy zaangażowanym zespołem specjalistów doskonale znających branżę pozarządową. Naszą misją jest służyć obywatelom i wraz z nimi budować społeczeństwo obywatelskie w jego nowoczesnej formule.

Organizacje pozarządowe to nasi partnerzy, z którymi chcemy wspólnie budować silne i świadome społeczeństwo obywatelskie. Ich udział w realizacji tego dzieła jest kluczowy, dlatego do naszej współpracy podchodzimy z należytym szacunkiem i oczekiwaną otwartością. Wierzymy, że przejrzyste zasady, konsultowanie działań i zamierzeń, a także otwarty dialog gwarantują optymalne wykorzystanie potencjału społeczeństwa Polaków.

Warszawa, 17–18 września 2024. Uczestnicy Seminarium Konsultacyjnego Rządowego Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO i Rządowego Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich PROO

FOT. AMELIA RUDNICKA / NIW-CRSO

**Fundacja Ośrodka KARTA
to najstarsza i największa
organizacja pozarządowa w Polsce
zajmująca się dokumentowaniem
i upowszechnianiem historii
najnowszej Polski i Europy
Środkowo-Wschodniej, od 42 lat
strażniczka pamięci historycznej
polskiego społeczeństwa.**

KARTA powstała w podziemi 4 stycznia 1982. Zainicjowała w 1987 roku Archiwum Wschodnie jako ogólnopolski konspiracyjny ruch społeczny, dokumentujący represje sowieckie. Po legalizacji działa jako Fundacja Ośrodka KARTA (w skrócie: Ośrodek KARTA), od 2004 roku jest organizacją pożytku publicznego. W ciągu 42 lat współtworzyło ją ponad półtora tysiąca osób.

Misja, którą realizuje KARTA, zawiera się w następujących sformułowaniach: „Odkrywamy, chronimy i upowszechniamy historię widzianą z perspektywy jednostki. Robimy to w taki sposób, że przeszłość staje się źródłem zrozumienia, buduje wspólnotę obywatelską, wspiera pojednanie. Tak naprawiamy przeszłość”.

KARTA, podejmując związane z historią XX wieku tematy trudne, a czasem nieobecne w przestrzeni publicznej, uzupełnia, a niekiedy wręcz zastępuje działania państwa. Zajmuje się np. relacjami polsko-ukraińskimi, polsko-niemieckimi, polsko-żydowskimi, próbując rozbrajać napięcia wynikające z przeszłości. Działa w imię zasady, że historia nie jest własnością państwa czy jednej opcji politycznej, ale należy do każdego pojedynczego człowieka i społeczeństwa jako całości.

KARTA prowadzi największe i wciąż rosnące archiwum społeczne w Polsce (półtora kilometra zbiorów dokumentowych, ponad 6 tysięcy nagrań biograficznych, ponad pół miliona fotografii); wydawnictwo świadectw historycznych, akcentujące perspektywę jednostkową (bliżej 120 numerów kwartalnika „Karta”, ponad

300 książek i broszur). Dzięki pracy KARTY archiwistyka społeczna zaistniała jako dziedzina życia publicznego w Polsce.

KARTA prowadziła m.in. działające przez lata programy:

- dokumentacji imiennej ofiar II wojny światowej (w tym 25-letni program „Indeks Represjonowanych”);
- edukacji historycznej dla młodzieży (uczestniczyło w nim ponad 14 tysięcy uczniów);
- program „Wspólne Miejsce – Europa Wschodnia”, który zainicjował w latach 90. współpracę z rosyjskim „Memoriałem”, Ukrainą, Litwą, opozycją białoruską, a obecnie jest kontynuowany przez Witrynę Domu Wschodniego w Warszawie uruchomioną przez KARTĘ w 2022 roku w reakcji na likwidację „Memoriału” i wojnę w Ukrainie.

Dzięki inicjatywie KARTY powstał w 2005 roku Dom Spotkań z Historią w Warszawie (jako instytucja samorządowa), a w 2020 roku Centrum Archiwistyki Społecznej.

Przez ten czas KARTA współpracowała z setkami organizacji pozarządowych, instytucji akademickich, lokalnych archiwów, bibliotek czy instytucji kultury oraz tysiącami pasjonatów historii, zdeterminowanych do ocalenia wspólnej pamięci. Prowadziła szkolenia, konkursy dla młodzieży, wspierała badania i ratowanie historii lokalnej, budując platformy pamięci i pojednania na poziomie regionalnym, a nawet – w konkretnych miastach i wsiach.

**5 LISTOPADA 2024
W RAMACH 7. DOROCZNEJ
KONFERENCJI NIW-CRSO
ODBĘDZIE SIĘ DEBATA,
KTÓREJ UCZESTNIKAMI
SĄ OSOBY AKTYWNE
WSPÓŁTWORZĄCE RUCH
POZARZĄDOWY PODCZAS
CAŁEGO 35-LECIA
III RZECZPOSPOLITEJ.**

**W TYM GRONIE MOŻLIWA
JEST REFLEKSJA, CZYM
MIAŁ BYĆ, CZYM SIĘ STAŁ,
CZYM JEST I CZYM MOŻE
BYĆ III SEKTOR. JAKA JEST
JEGO ROLA W POLSKIM
SPOŁECZEŃSTWIE, KTÓRE
CHCE BYĆ OBYWATELSKIE?**

Warszawa, 17–18 września 2024.
Michał Braun podczas
Seminarium Konsultacyjnego
Rządowego Programu Fundusz
Inicjatyw Obywatelskich
NOWEFIO i Rządowego
Programu Rozwoju Organizacji
Obywatelskich PROO

FOT. AMELIA RUDNICKA / NIW-CRSO

prowadzenie:

MICHAŁ BRAUN

(ur. 1985) – ekspert i praktyk w dziedzinie partycypacji publicznej, samorządu i trzeciego sektora. Od marca 2024 dyrektor NIW-CRSO. Przez ponad 15 lat pracował w organizacjach pozarządowych w kraju i za granicą. Kierował między innymi Regionalnym Centrum Wolontariatu w Kielcach, był członkiem grupy inicjatywnej i pierwszych zarządów Polskiej Rady Organizacji Pozarządowych oraz zarządu OFOP. Finalista nagród Innovation in Politics Award oraz EduInspirator. W latach 2019–24 radny w Radzie Miasta Kielce. Współzałożyciel i członek Miejskiej Rady Działalności Pożytku Publicznego w Kielcach (wcześniej także jej przewodniczący) i członek krajowej Rady Działalności Pożytku Publicznego.

uczestnicy:

ZBIGNIEW GLUZA

(ur. 1955) – inicjator i szef podziemnej „Karty” (od 1982 roku) i niezależnego Archiwum Wschodniego (od 1987), prezes Ośrodka KARTA (od 1990). Redaktor naczelny kwartalnika „Karta” i wydawnictwa KARTY, autor, współautor, redaktor i wydawca kilkuset publikacji i wystaw. Inicjator archiwistyki społecznej, dialogu polsko-ukraińskiego, programów dokumentacji imiennej „Indeks Represjonowanych” i „Straty osobowe i ofiary represji pod okupacją niemiecką”, *Księgi Stulecia Niepodległości*.

„Historia może okazać się przydatna społeczeństwu obywatelskiemu – o ile nie będzie używana dla partykularnych, partyjnych celów. Przede wszystkim – powinna służyć zbiorowej samoświadomości, w kontekście demokratycznych reguł, z akcentem na «obywatel», a nie «rodak». Uważam, że społeczeństwo obywatelskie bez definiowanych i stosowanych praw człowieka w ogóle nie istnieje, bo te tworzą fundament”.

„Karta” 100, 2019

JANINA OCHOJSKA

(ur. 1955) – działaczka humanitarna. Związana z opozycją demokratyczną w Peerelu, od połowy lat 80. współpracowała z francuską organizacją pomocową EquiLibre, w 1989 roku współzałożycielka jej polskiego oddziału. W 1992 roku zorganizowała konwój polskiej pomocy dla mieszkańców Sarajewa. Założycielka Polskiej Akcji Humanitarnej i jej prezeska w latach 1992–2024, członkini rady PAH, posłanka do Parlamentu Europejskiego IX kadencji, z wykształcenia astronomka.

„Chcę pokazać, że wcale nie trzeba być bogatym krajem czy bogatym człowiekiem, aby wesprzeć innych. Każdy może pomóc potrzebującym. Można czasem dać niewiele, ale ten gest zwielokrotniony przez liczbę ofiarodawców rośnie do imponujących rozmiarów. [...] Pomoc innym nie jest poświęceniem. Ona wzbogaca nas samych. Dzięki niej stajemy się lepsi, a życie nabiera sensu”.

Asyż, 28 maja 1995
Prekursorzy. Dwadzieścia wizji lepszego świata,
Warszawa 2022

Warszawa, 2 grudnia 1996. Janina Ochojska i uczestniczka II pielgrzymki z Kazachstanu do Polski

FOT. SŁAWOMIR KAMIŃSKI / AGENCJA WYBORCZA.PL

Polska Akcja Humanitarna – organizacja zajmująca się udzielaniem pomocy humanitarnej i wspieraniem współpracy rozwojowej oraz edukacji dotyczącej problemów globalnych. Powstała 26 grudnia 1992. Od początku swojej działalności udzieliła pomocy kilkunastu milionom osób w ponad 50 krajach na całym świecie. Prowadzi stałe działania pomocowe w Sudanie Południowym, Somalii, Kenii, Madagaskarze, Jemenie, Ukrainie, Libanie, Zachodnim Brzegu i Syrii, a także udziela pomocy natychmiastowej w Strefie Gazy. Od 1998 roku prowadzi program „Pajacyk”, który wspiera dzieci i młodzież w Polsce.

DANUTA PRZYWARA

(ur. 1951) – socjolożka. W latach 70.–80. w opozycji demokratycznej. Współtwórczyni Komitetu Helsińskiego w Polsce – niezależnej instytucji obywatelskiej, kontrolującej przestrzeganie praw człowieka w Peerelu. W 1989 roku współtworzyła Helsińską Fundację Praw Człowieka, w latach 2008–21 jej prezeska, obecnie przewodnicząca jej Rady.

„Zdefiniujmy, co rozumiemy przez społeczeństwo obywatelskie. Zbiór organizacji i podmiotów organizujących oddolnie ludzi czy też zbiorowość

Warszawa, 25 kwietnia 2023. Scena Kameralna Teatru Polskiego im. Arnolda Szyfmana. Zbigniew Gluza podczas spotkania „Jan Lityński. Wizja Polski ze środka Peerelu”

FOT. DOMINIK CZAPIGO

Warszawa, 8 marca 2014. Danuta Przywara i Ludwika Wujec podczas spotkania „Posłuchaj warszawskich opozycjonistów” w Pałacu Prezydenckim

FOT. BARTOSZ KRUPA / EAST NEWS

Warszawa, 28 maja 2024.
Paula Sawicka i Bogdan Białek
otwierają XX Publiczną Debata
Stowarzyszenia „Otwarta
Rzeczpospolita” i Teatru
Polskiego im. Arnolda Szyfmana

FOT. MACIEJ JAZWIECKI / AGENCIA
WYBORCZA.PL

świadomych swoich praw obywateli. Jeżeli to drugie, to ich świadomość z pewnością rośnie – na pewno jest większa niż na początku tej drogi. Mogłaby być pewnie jeszcze większa, ale zmiana społeczna w dużej skali zachodzi naprawdę powoli. Idziemy dopiero trzydzieści lat. W dalszej perspektywie – jeśli nie wylecimy w powietrze w związku z wojną, która może wybuchnąć – to myślę, że będziemy ruchem konika szachowego, a więc niezbyt prostym, zmierzać do coraz większej świadomości swoich praw, wolności, ale i zobowiązań”.

„Karta” 100, 2019

Helsińska Fundacja Praw Człowieka – organizacja pozarządowa, której założenie w 1989 roku było poprzedzone siedmioletnią działalnością pracującego w podziemiu od 1982 roku Komitetu Helsińskiego w Polsce. Jej misją jest obrona praw człowieka, demokracji i praworządności. Pracuje w Polsce, na poziomie Unii Europejskiej, a także w państwach Europy Wschodniej, Azji Centralnej i regionu Kaukazu. Broni tych, których prawa podstawowe zostały naruszone. Służy pomocą innym organizacjom społeczeństwa obywatelskiego. Wspiera i łączy ze sobą obrońców praw człowieka. Broni represjonowanych aktywistów.

PAULA SAWICKA

(ur. 1947) – psycholożka, tłumaczka. W latach 70.–80. wraz z mężem Mirosławem Sawickim w opozycji demokratycznej, związana ze środowiskiem Komitetu Samoobrony Społecznej KOR. W latach 1991–98 szefowa biura warszawskich parlamentarzystów Unii Demokratycznej i Unii Wolności. W latach 2004–14 prezeska Stowarzyszenia Przeciwko Antysemityzmowi i Ksenofobii „Otwarta Rzeczpospolita”, następnie jego wiceprezeska, obecnie przewodnicząca Rady Programowej.

„W pierwszych latach po przełomie było jasne, że społeczeństwa obywatelskiego właściwie w Polsce nie ma, ale zaraz potem miałam możliwość obserwować, jak się ono na nowo wykluwa. Jakby czas Judyków powrócił. Kiedy zakładaliśmy «Otwartą Rzeczpospolitą», nie myślałam o tym, bo już było jasne, że jeśli chcesz coś zmienić (np. wpłynąć na kształt podręczników szkolnych), nie wystarczy napisać do ministra – musisz założyć organizację i działać. Czy to, co wytworzyły powstające jak grzyby po deszczu organizacje pozarządowe, faktycznie jest społeczeństwem obywatelskim? Dzisiaj widzę to gorzej. Obserwujemy jego wynaturzenie, tworzenie się w społeczeństwie ruchu obywatelskiego przeciwko tym

wartościom, które nam wydawały się podstawowe, niezbędne – szacunek dla drugiego człowieka i jego praw, tolerancja dla inności, działanie dla dobra wspólnego, obrona słabszych itp. Mam poczucie, że ludzie często nie zdają sobie sprawy, że zagrożenie tych wartości ograniczy ich własną wolność”.

„Karta” 100, 2019

„Otwarta Rzeczpospolita”, Stowarzyszenie przeciw Antysemityzmowi i Ksenofobii – powstało w 1999 roku z potrzeby przeciwdziałania ksenofobicznym i antysemickim uprzedzeniom odżywiającym w polskim życiu publicznym. Jego podstawowe cele to krzewienie postawy otwartości i szacunku dla osób i grup o odmiennej identyfikacji etnicznej, narodowej, religijnej, kulturowej lub społecznej oraz przeciwdziałanie wszelkim formom rasizmu, antysemityzmu, ksenofobii i innym postawom godzącym w godność człowieka.

JAKUB WYGNAŃSKI

(ur. 1964) – socjolog, działacz opozycji demokratycznej w latach 80., uczestnik rozmów Okrągłego Stołu. Jeden z animatorów ruchu organizacji pozarządowych w Polsce od początku lat 90. Współtwórca między innymi Banku Danych o Organizacjach Pozarządowych prowadzonego przez Stowarzyszenie Klon/Jawor oraz Ogólnopolskiej Federacji Organizacji Pozarządowych. Badacz społeczeństwa obywatelskiego, wolontariatu i filantropii w Polsce. Założyciel i obecnie Prezes Zarządu Pracowni Badań i Innowacji Społecznych STOCZNIA. Współtwórca Funduszu Obywatelskiego.

„Organizacje społeczne (to określenie trafniejsze niż pozarządowe) mają krytyczne znaczenie. W czasie «pomiędzy wyborami» to one tworzą podstawowe mechanizmy mobilizacji społecznej i społecznego oporu. To one tworzą ów jakże konieczny mechanizm «retencji» dla społecznej energii. To jest rodzaj «łaki», która zatrzymuje wodę. Bez nich nawet chwilowe ułotne deszcze, choć dają wodę, niewiele dają. Woda wpada w piach i nic z niej nie zostaje...”

Wież.pl, 8 sierpnia 2020

Fundacja Stocznia – powstała w 2009 roku organizacja pozarządowa zajmująca się tematyką partycypacji społecznej i innowacji społecznych (wcześniej działająca pod nazwą Fundacja Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”). Realizuje między innymi konsultacje społeczne, prowadzi badania i doradza w przedsięwzięciach społecznych, publikuje raporty. Organizuje Forum Praktyków Partycypacji oraz współtworzy Dom Innowacji Społecznych Marzyciele i Rzemieślnicy na Brackiej 25 w Warszawie.

Gdańsk, 3 czerwca 2019.
Jakub Wygnański podczas sesji
„Samorządna Rzeczpospolita”
w Europejskim Centrum
Solidarności

FOT. BARTOSZ BANKA / AGENCIA WYBORCZA.PL

Kalendarium III sektora (wybrane inicjatywy 35-lecia)

1989

7 kwietnia. Uchwalona zostaje ustawa „Prawo o stowarzyszeniach”, realizująca solidarnościowy postulat „wolności zrzeszania się”. Na bazie doświadczeń opozycyjnych powstają latem pierwsze organizacje pozarządowe, m.in. Helsińska Fundacja Praw Człowieka i Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej.

1990

Maj. Powstają Fundacja Pogranicze w Sejnach, a cztery miesiące później w Olsztynie Stowarzyszenie Wspólnota Kulturowa Borussia – organizacje zajmujące się wielokulturowością i porozumieniem między społecznościami i narodami, będące inspiracją dla wielu kolejnych inicjatyw aktywizujących środowiska lokalne w obszarze kultury i otwartego regionalizmu.

1991

Marzec. W Krakowie powstaje integrująca polski ruch feministyczny Fundacja Kobieta eFKa. Prowadzi działalność wydawniczą, szkoleniową oraz wspiera aktywność polityczną kobiet. Do jej doświadczeń odwołują się kolejne pokolenia aktywistek i aktywistów walczących o prawa kobiet w Polsce.

1992

6-12 kwietnia. Ośrodek KARTA organizuje w Warszawie Tydzień Sumienia w Polsce – spotkanie z 54 badaczami represji sowieckich ze Stowarzyszenia „Memorial”, głównie z Federacji Rosyjskiej. Bierze w nim udział kilka tysięcy polskich sybiraków i ich rodzin. Otwiera to wieloletnią współpracę „Memoriału” z Polską.

26 grudnia. Polski oddział Fundacji EquiLibre wysłał pierwszy konwój z darami do obłądanego Sarajewa. W ciągu następnych lat polski oddział usamodzielnia się i kontynuuje działalność jako

Warszawa, maj 1992. Zorganizowana przez MONAR manifestacja solidarności z chorymi na AIDS. FOT. MAREK SZYMAŃSKI / FORUM

Polska Akcja Humanitarna – z uzasadnieniem, że Polska może już pomagać innym.

Grudzień. Rozpoczyna się Program Phare Dialog Społeczny, zapewniający wsparcie dla organizacji pozarządowych z europejskich funduszy przedakcesyjnych. Celem jest wzmacnianie procesu przekształceń prodemokratycznych oraz pomoc środowiskom lokalnym.

1993

3 stycznia. Odbywa się pierwszy finał Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy. W ciągu 32 finałów fundacja zbiera ponad 2 miliardy złotych na zakup sprzętu medycznego do placówek zdrowia (głównie dla dzieci) w całej Polsce, stając się symbolem społecznego zaangażowania w pomoc potrzebującym.

1994

17-19 września. Pierwszy raz finał akcji „Sprzątanie świata” odbywa się w Polsce. W Warszawie

powstaje Fundacja Nasza Ziemia, która od-tąd stale koordynuje akcję, promując postawy proekologiczne.

Grudzień. Działalność rozpoczyna Szkoła dla Młodych Liderów Społecznych i Politycznych, działająca potem stale pod nazwą Szkoła Liderów (od września 2024 Szkoła Liderstwa). Kończy ją ponad 4 tysiące osób, wiele najaktywniejszych w III sektorze.

1995

Marzec. Podczas agresji Rosji na Czeczenię, gdy ekipa „Memoriału” działa w Groznm, polskie organizacje uczestniczą w międzynarodowym obiegu informacji na temat masowych zbrodni.

6 września. Gdyński samorząd jako pierwszy w Polsce rozpoczyna systemową współpracę z III sektorem, uchwalając Program Współpracy Miasta z Organizacjami Pozarządowymi, oparty na zasadach powszechności i otwartości, współodpowiedzialności za obywateli, partnerstwa, suwerenności stron, pomocniczości i jawności; zasady te stanowią ustawowe podstawy współdziałania samorządów z ruchem pozarządowym.

1996

21-22 września. Na Uniwersytecie Warszawskim odbywa się I Ogólnopolskie Forum Inicjatyw Pozarządowych, na którym uchwalona zostaje Karta Zasad Działania Organizacji Pozarządowych oraz Karta Praw Sponsora. Od tego czasu co trzy lata tysiące przedstawicieli organizacji pozarządowych, samorządów, administracji publicznej i biznesu wspólnie planują działania na rzecz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

1997

22-24 maja. Badacze polscy i ukraińscy biorą udział w międzynarodowym seminarium historycznym „Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1918-1947”, organizowanym przez Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej i Związek Ukraińców w Polsce. Spotkanie uruchamia kilkuletni cykl *Polska-Ukraina: trudne pytania*.

Maj. Fundacja Rodzić po Ludzku formułuje „Dekalog Rodzenia po Ludzku”, zbiór oczekiwanych zmian w położnictwie. Po kilkunastu latach „Dekalog” staje się obowiązującym prawem jako „Standardy Opieki Okoloporodowej”.

18 czerwca. Pierwszy finał konkursu „Historia Bliska”, organizowanego przez Ośrodek KARTA i Fundację im. Stefana Batorego. W jego ramach uczniowie szkół ponadpodstawowych realizują własny temat badawczy ważny z punktu widzenia historii lokalnej społeczności. W dwudziestu edycjach udział bierze ponad 14 tysięcy uczestników.

Lipiec-sierpień. Polskie organizacje pozarządowe zapewniają pomoc ofiarom powodzi w południowej i zachodniej Polsce.

1998

Kwiecień. Polska Akcja Humanitarna rozpoczyna stałą akcję dożywiania dzieci i młodzieży „Pajacyk”. Finansowane są posiłki dla ponad stu kilkudziesięciu tysięcy dzieci w Polsce.

1999

Sierpień. Powstaje Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności, założona przez Polsko-Amerykański Fundusz Przedsiębiorczości, uruchamiająca i finansująca liczne programy realizowane przez inne organizacje pozarządowe, wspierająca edukację oraz rozwój społeczności lokalnych.

12 listopada. Centrum Stosunków Międzynarodowych we współpracy z innymi organizacjami inicjuje w Berlinie wystawę *Bramy wolności – od „Solidarności” do zjednoczenia Niemiec*, obrazując wkład Polski w przełom w Europie Środkowo-Wschodniej – główny akcent wspólnych obchodów 10. rocznicy upadku muru berlińskiego.

2000

7 stycznia. Kilkanaście organizacji pozarządowych zwołuje w Warszawie manifestację „Alarm dla miasta Grozny” przeciw wojnie w Czeczenii, w której udział bierze ponad tysiąc osób i wiele środowisk społecznych – w efekcie media przerywają ciszę wokół tej zbrodni.

30 maja. Na fali migracji Czechenów do Polski powstaje Fundacja Ocalenie, wspierająca osoby z doświadczeniem migracji i uchodźstwa w budowaniu nowego życia w Polsce.

Grudzień. Stowarzyszenie Klon/Jawor, dzięki wsparciu Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności, tworzy ngo.pl, największy portal organizacji pozarządowych w Polsce, obejmujący bazę organizacji, publicystkę, bieżące informacje i porady dla NGO.

2001

1 maja. Z inicjatywy Międzynarodowego Stowarzyszenia Gejów i Lesbijek na Rzecz Kultury w Polsce (ILCGN–Polska) odbywa się pierwsza warszawska Parada Równości. Odtąd z nielicznymi przerwami Parady odbywają się co roku, promując zwiększenie otwartości na różnorodność społeczną.

15 grudnia. Aktywiści z Amnesty International Polska rozpoczynają Maraton Pisania Listów – akcję, której uczestnicy wysyłają listy i apele do władz oraz listy solidarności do osób, których prawa są łamane. Rok później akcja rozprzestrzenia się na cały świat.

2002

19 września. Ośrodek KARTA ratuje w Rudnie koło Otwocka zbiory Towarzystwa Przyjaciół Pamiętnikarstwa (kilkadziesiąt tysięcy indywidualnych dzienników i wspomnień). Odtąd trwają zabiegi o oficjalne ustanowienie w Polsce archiwistyki społecznej.

2003

21 stycznia. Rusza Ogólnopolska Federacja Organizacji Pozarządowych, działająca na rzecz III sektora poprzez promowanie zmian legislacyjnych i wspieranie partnerstw z innymi środowiskami, organizująca odtąd Ogólnopolskie Forum Inicjatyw Pozarządowych; w zrzeszonych organizacjach działa ponad milion osób.

1-5 marca. W Teatrze Studio w Pałacu Kultury i Nauki w Warszawie z okazji rocznicy śmierci

Stalina odbywa się wydarzenie „50 lat po” organizowane przez kilka organizacji pozarządowych – to próba żywej lekcji historii dotyczącej epoki stalinowskiej i honorowania jej ofiar. Unikatowy zestaw wystaw poznaje kilka tysięcy uczniów.

24 kwietnia. Zostaje uchwalona ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, wprowadzająca do polskiego prawa pojęcia działalności pożytku publicznego i organizacji pożytku publicznego.

27 listopada. Powołana zostaje Rada Działalności Pożytku Publicznego – organ opiniodawczo-doradczy Przewodniczącego Komitetu ds. Pożytku Publicznego, wzmacniająca zasadę dialogu obywatelskiego oraz współpracę pomiędzy sektorem publicznym a III sektorem.

2004

1 stycznia. Dzięki ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie obywatele po raz pierwszy mogą oddać 1% podatku dochodowego na rzecz wybranej przez siebie organizacji pożytku publicznego. Trzy lata później podatek można przeznaczyć na pomoc osobom prywatnym, mającym założone subkonto w ramach fundacji. Liczba podatników decydujących się na przekazanie podatku wzrasta z 80 tysięcy na początku do prawie 16 milionów po 18 latach.

Zabrze, 11 grudnia 2004. Maraton pisania listów Amnesty International
FOT. BARTŁOJEM BARCZYK / AGENCJA WYBORCZA.PL

Katowice, 17 maja 2008. Pierwszy Śląski Marsz Równych Szans
FOT. MACIEJ JARZEBIŃSKI / FORUM

1 maja. Polska przystępuje do Unii Europejskiej. W ciągu dwóch dekad ponad 15 tysięcy projektów polskich organizacji pozarządowych zostaje dofinansowanych łączną kwotą 261 miliardów euro. Dziś co dziesiąta organizacja ma w swoim budżecie pieniądze pochodzące z UE.

11 sierpnia. Rząd ustanawia Fundusz Inicjatyw Obywatelskich – program wsparcia III sektora, z zadaniem zwiększenia zaangażowania obywateli i organizacji pozarządowych w życie publiczne.

2005

17 września. Z doświadczeń pozarządowych wyrasta w Warszawie Dom Spotkań z Historią. Wystawa *Europa XX wieku: oblicza totalitaryzmu* przedstawia po raz pierwszy polskie doświadczenie z obydwojoma systemami – sowietysm i nazysm.

2006

27 kwietnia. Uchwalona zostaje ustawa o spółdzielniach socjalnych, regulująca działania instytucji na pograniczu organizacji pozarządowej i przedsiębiorstwa, których celem jest aktywizacja osób wykluczonych w życiu społecznym i na rynku pracy (funkcjonuje ponad 2100 takich spółdzielni).

2007

Luty. W całej Polsce odbywają się oddolnie organizowane protesty przeciwko budowie obwodnicy Augustowa przebiegającej przez dolinę

Rospudy. Dzięki działaniom obywatelskim w następnych miesiącach zmieniony zostaje przebieg planowanej obwodnicy i ochroniona cenna przyrodniczo dolina.

2008

27 listopada. Powstaje Koalicja Otwartej Edukacji – związek polskich organizacji pozarządowych i instytucji, propagujący ideę otwartych zasobów edukacyjnych, czyli wolnego, bezpłatnego, powszechnego dostępu do nauki przy wykorzystaniu internetu.

2009

4 czerwca. W 20. rocznicę wyborów czerwcowych koalicja organizacji pozarządowych tworzy Inicjatywę Razem '89, której celem jest wykreowanie społecznego ruchu wokół wydarzeń związanych z przełomem ustrojowym. Po raz pierwszy na dużą skalę w stolicy i całym kraju odbywają się oddolnie organizowane obchody.

20-21 czerwca. W Warszawie odbywa się I Kongres Kobiet, odtąd organizowany corocznie. W zakres działania Kongresu wchodzi regularnie podejmowane inicjatywy, spotkania regionalne, szkolenia, debaty.

11 listopada. Jubileuszową Nagrodą Dwudziestolecia Odrodzenia Niepodległej Polski – Pro Publico Bono zostają uhonorowani *ex aequo* (wybrani spośród kilkudziesięciu tysięcy inicjatyw): Ośrodek KARTA za wieloletnią działalność w sferze przeszłości, tożsamości i historii, Fundacja Pomocy Wzajemnej „Barka” za pomoc i solidaryzowanie się z ludźmi wykluczonymi z życia społecznego oraz Jerzy Regulski, prezes Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej, za działania na rzecz aktywności obywatelskiej.

2010

27 stycznia. Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego (powołana przez Polsko-Amerykańską Fundację Wolności) uruchamia aktywność organizacji pozarządowych w Programie Rozwoju Bibliotek – ze środków Fundacji Billa i Melindy Gates. Tysiące bibliotek publicznych

w całej Polsce zostaje wspartych w pełnieniu roli lokalnych centrów aktywności społecznej.

2011

5 kwietnia. Powstaje Polska Rada Organizacji Młodzieżowych, reprezentująca opinie i potrzeby młodzieży w kontaktach z decydentami na poziomie krajowym; zrzesza 30 organizacji, w których działa ponad 250 tysięcy młodych ludzi.

2012

13 grudnia. Powstaje Stowarzyszenie Otwarte Klatki, którego celem jest zapobieganie cierpieniu zwierząt hodowlanych – poprzez wprowadzanie zmian systemowych. Dzięki jego działaniu zwiększa się społeczna świadomość warunków hodowli zwierząt i nacisk na zmianę prawa oraz zachowań konsumenckich.

2013

23 stycznia. Powstaje Fundacja Akademia Organizacji Obywatelskich z zadaniem wspierania profesjonalizmu podmiotów III sektora.

Maj. Eksperti społeczni, reprezentujący III sektor, i przedstawiciele Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji opracowują Siedem Zasad Konsultacji, regulujących proces odbywania konsultacji społecznych.

Listopad. Masowe protesty w Kijowie po niepodpisaniu umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską przez ukraińskiego prezydenta odbijają się szerokim echem w Polsce. Powstaje Euromaidan-Warszawa, a kilka tygodni później Komitet Obywatelski Solidarności z Ukrainą, założone w celu wspierania tam prodemokratycznych przemian.

2014

Styczeń. Fundacja im. Stefana Batorego rozpoczyna program „Obywatele dla Demokracji” (z Funduszy norweskich), finansujący inicjatywy dotyczące partycypacji obywatelskiej, społecznej kontroli instytucji publicznych, przeciwdziałania dyskryminacji i wykluczeniu.

14 marca. Sejm RP, przy współpracy z organizacjami pozarządowymi, uchwała ustawę o zasadach prowadzenia zbiórek publicznych, regulującą zbieranie pieniędzy i darów rzeczowych w miejscach publicznych.

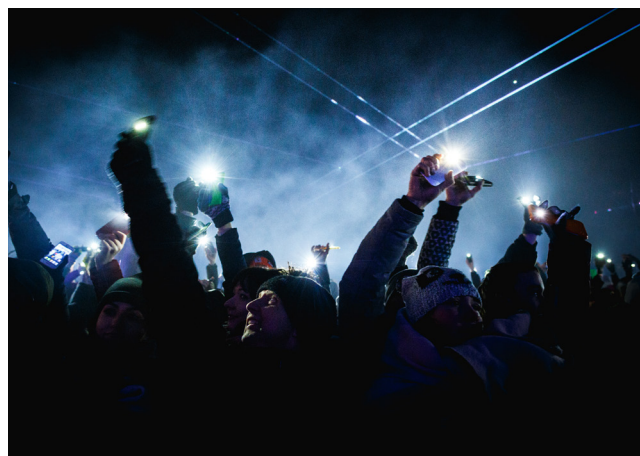
2015

24 października. W Muzeum POLIN zorganizowany zostaje I Kongres Archiwów Społecznych, reprezentujących archiwistykę obejmującą działalność fundacji, stowarzyszeń czy grup nieformalnych oddolnie zapisujących historię otoczenia. Kongresy odbywają się cyklicznie w następnych latach.

19 listopada. Zaczyna działać Komitet Obrony Demokracji (KOD), ruch społeczny sprzeciwiający się polityce nowej władzy. W następnych latach KOD organizuje liczne manifestacje, w obronie ładu konstytucyjnego i przeciwko niszczeniu polskiego sądownictwa.

2016

29 kwietnia. Zespół weryfikujący wypowiedzi i obietnice wyborcze polityków zakłada Stowarzyszenie Demagog – pierwszą w Polsce organizację fact-checkingową, walczącą z fałszywymi informacjami oraz promującą dobre praktyki zapewniania bezstronnej i wiarygodnej informacji.

Sosnowiec, 14 stycznia 2018. 26. Finał WOŚP – Świąteczny do Nieba. W trosce o dobrostan zwierząt organizatorzy zrezygnowali z tradycyjnych fajerwerków

FOT. MACIEJ JARZĘBIŃSKI / FORUM

2017

Lipiec. Na fali protestów społecznych w obronie niezależności sądownictwa grupa prawników powołuje do życia #WolneSądy, nieformalną inicjatywę obywatelską sprzeciwiającą się łamaniu przez formację rządzącą trójpodziału władz, praworządności i porządku konstytucyjnego.

15 września. Zostaje powołany Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego. Jego celem jest systemowe zarządzanie programami wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

2018

4 czerwca. #Wolne Sądy współtworzą Komitet Obrony Solidarności KOS, monitorujący przypadki wywierania politycznego nacisku na przedstawicieli zawodów prawniczych.

2019

15 marca. Odbywa się pierwszy Młodzieżowy Strajk Klimatyczny, będący częścią globalnego ruchu społecznego Fridays for Future. Jednocześnie protest trwa w dwóch tysiącach miast na całym świecie, w tym w kilkudziesięciu w Polsce. Ruch działa stale, a jego celem jest wymuszenie zmian systemowych koniecznych do powstrzymania katastrofy klimatycznej.

2020

1 lutego. Powstaje Centrum Archiwistyki Społecznej, instytucja wspierająca rozwój archiwistyki społecznej, koordynująca pracę archiwów społecznych i udostępniająca ich zbiory cyfrowe. W ciągu ostatniej dekady sieć archiwów społecznych podwaja się do blisko 800.

11 marca. Po ogłoszeniu pandemii liczne organizacje pozarządowe angażują się głównie w pomoc seniorom, unieruchomionym z powodu zagrożenia zewnętrznego. Ze wsparcia obywatelskiego skorzysta w pierwszym roku 5 milionów osób.

Październik–listopad. W ramach protestu przeciwko zaostrzeniu przepisów aborcyjnych

w kilkuset miastach odbywają się największe od przełomu ustrojowego demonstracje w Polsce, prowadzone przez Ogólnopolski Strajk Kobiet, ruch społeczny działający na rzecz liberalizacji prawa.

2021

Sierpień. W odpowiedzi na kryzys humanitarny na granicy polsko-białoruskiej, zaczyna działać Grupa Granica – koalicja organizacji pomagających migrantom. W ciągu blisko trzech lat wolontariusze pomagają kilkunastu tysiącom osób.

2022

24 lutego. Po ataku Rosji na Ukrainę co czwarta polska organizacja pozarządowa niesie pomoc Ukraincom w Polsce i w Ukrainie. Wsparciem objętych zostaje ponad 17 milionów osób.

1 września. W odpowiedzi na zmiany w podstawie programowej dla szkół ponadpodstawowych grupa ekspertów z organizacji zajmujących się edukacją historyczną i obywatelską rozpoczyna inicjatywę „Obywatelski HiT”, udostępniającą bazę materiałów edukacyjnych dla nauczycieli i uczniów.

2023

13 grudnia. Zostaje powołany urząd Ministra do spraw Społeczeństwa Obywatelskiego.

2024

Wrzesień. Rusza pomoc społeczeństwa dla powodzin w południowo-zachodniej Polsce. Setki organizacji i grup nieformalnych po raz kolejny pokazują siłę i mobilizację.

Krótkie kalendarium wybranych inicjatyw III sektora z ostatnich 35 lat to tylko punkt wyjścia do dokumentacji historii całego ruchu, niezbędnej do zrozumienia jego znaczenia. Ośrodek KARTA we współpracy z NIW-CRSO planuje podjęcie takiej pracy. Zapraszamy do przesyłania istotnych w Państwa ocenie informacji dotyczących podejmowanych w przeszłości działań, tak by wspólnie dopełnić zapis dokonań ruchu – red. Dominik Szymański: d.szymanski@karta.org.pl

© Fundacja Ośrodka KARTA, 2024

© Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, 2024

KOORDYNACJA Hanna Antos

WSPÓŁPRACA Dawid Krupa, Amelia Rudnicka (NIW-CRSO)

KALENDARIUM Dominik Szymański

IKONOGRAFIA Ewa Kwiecińska

PROJEKT GRAFICZNY I SKŁAD rzeczyobrazkowe

PRZYGOTOWANIE ZDJĘĆ Tandem Studio

ZDJĘCIA NA OKŁADCE Braciejowice w gminie Łaziska, 1 sierpnia 2001. Umacnianie kilkudziesięcioletniego wału.
Fot. Iwona Burdzanowska / Agencja Wyborcza.pl

OPRACOWANIE I DRUK BROSZURY ZOSTAŁY SFINANSOWANE ZE ŚRODKÓW

Rządowego Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021–2030

DRUK DUX Sp. z o.o.

Warszawa 2024

ISBN 978-83-67820-29-5

Narodowy Instytut Wolności
– Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego

al. Jana Pawła II 12, 00-124 Warszawa
tel. (48) 22 468-44-00
kontakt@niw.gov.pl
www.niw.gov.pl

Fundacja Ośrodka KARTA

ul. Narbutta 29, 02-536 Warszawa
tel. (48) 22 848-07-12
ok@karta.org.pl
www.karta.org.pl, www.ksiegarnia.karta.org.pl

Każdego dnia walczymy o to, żebyśmy mogli realizować naszą misję. System grantowy nie pozwala utrzymać jej ciągłości. Potrzebujemy Twojej pomocy. Jeśli wartości KARTY są dla Ciebie ważne, WESPRZYJ nas darowizną lub zostań patronem!

<https://wspieram.karta.org.pl>

<https://patronite.pl/karta>

Bank BNP Paribas S.A.

PL 90 2030 0045 1110 0000 0415 5420 (PLN)

Jako organizacja pożytku publicznego uprawnieni jesteśmy do otrzymywania 1,5% podatku dochodowego na cele statutowe.

KRS 0000119146

Dołącz do naszego newslettera: karta.org.pl/newsletter

Obserwuj nas na Facebooku: www.facebook.com/OsrodekKARTA

